Andrija Dračić

NASELJE NA UŠĆU DUBRAČINE OD II DO VI VIJEKA

Predgovor:

O starom naselju na ušću Dubračine (2-6. stoljeće nove ere) malo se govorilo i skoro zaboravilo, pa mi je želja da sve što sam vidio i našao na terenu oko potoka Dubračine opišem i prikažem crtežima, jer bi u protivnom ovaj slučaj prešao potpuno u zaborav.

Godine 1953. poduzeće Hidroelektre iz Zagreba izvadilo je završne radove na H.E. Tribalj kao i regulaciju potoka Dubračine u Crikvenici. Bio sam rukovodioc tih radova. Te godine na iskopima temelja obalnih zidova naišlo se na prve tragove nekadašnjeg naselja, pa me je to ponukalno na pomisao da se tu nešto krije. Od tada sam počeo proučavati sastav tla prilikom svih iskopa koji su se obavljali na tom terenu kao i geološke bušotine s presjecima terena vađenjem jezgra do dubine 10, 15, i 33 m[1]. Individualno sam razgovarao sa stanovnicima okolnih kuća i vlasnicima vinograda koji su imali svoje cisterne u tom predjelu. Kod nekoliko bunara doznao sam da su u predjelu južno od igrališta nađeni talozi školjki na dubini od 4-5m[1], a da su sjeverno od igrališta prilikom kopanja jama za vrtne bunare, i to već na dubini 1,50 m i više, nađeni keramički predmeti, posuđa i krovnih žlebnjaka starorimskog tipa proizvodnje. Već sami ti nalazi tumače da je južno od igrališta bilo more, a s gornje strane ostaci naselja.

1970. godine obavljen je iskop za novi vodovod Crikvenice, čija je trasa išla preko nogometnog igrališta. Kako je rov bio dosta širok, radi cijevi od 55 cm, to se u dnu kanala na čitavoj dužini naišlo na temelje starog naselja, i to na dubini 1,50 ml ispod tadašnje površine igrališta, taj je rov ubrzo zatrpan.

Novi iskop rova za odvodnju vode obavljen je cca 1982-1983. godine i to iza igrališta na dubinu 1,50 ml i više, a na dužini 50 ml. Tom prilikom izbačena je na površinu velika količina proizvoda gline i viđen je zid temelja neke građevine. O tome je obavješten predsjednik općine od kojeg je i zatražena financijska pomoć.

Općina Crikvenica nije imala sredstva za to. Po mojem mišljenju na ovom mjestu treba ograditi prostor 10x5 mi izvršiti temeljito i stručno iskapanje, te turistima omogućiti uvid, to više što se nalazi na pomoćnom igralištu.

O ovom nalazu obavjestio sam prof. dr. Radmilu Matejčić koja je izašla na lice mjesta, pregledala teren i nekoliko uzoraka razbijenih predmeta koje je polupao rovokopač. Ustanovila je da su predmeti identični predmetima nađenim u Bakru (treći do šesti vijek nove ere) i da je na tom mjestu potrebno izvršiti ispitivanja.

Prema položaju tih nalaza može se zaključiti da se staro rimsko naselje nalazilo na ušću potoka Dubračine i da je ta prirodna uvala činila vrlo dobru zaštitu brodovima kao i samom naselju, čiji su prirodni uvjeti u okolici omogućili životne uvjete za opstanak.

Nadmorska visina terena prije nasipavanja bila je 2,40 - 2,50 ml nad morem, a temelji su pronađeni na dubini od 1,20 do 1,50 m što znači da je sadašnja nadmorska visina 0,90 - 1,20 ml. Po svemu izgleda da se i teren za 1700 godina nešto i slegao.

Prema dobivenim podacima izradio sam u prilogu i plan kako je to naselje nekada izgledalo kada nakon izgradnje tog naselja u okolici nije bilo nikakvih kuća.

Nadam se da će netko iza mene nastaviti s radom na istraživanju ovog naselja, pa će ovo biti podloga daljnjem radu.

Početak i razvoj Crikvenice

A) Stvaranje crikveničkog polja i arheološki nalazi unutar i neposredno uz taj pojas.

Crikveničko polje kao i pjeskovita obala zapadno od ušća Dubračine u more nastalo je taloženjem laporastog i glinovitog materijala koje je u toku tisuće godina voda donašala iz Vinodolske doline. Ti materijali pomiješani sa sitnim i krupnim šljunkom pravili su sprudove na mjestima unutar doline kako je korito potoka mijenjalo svoj tok. Nakon sprudova popunjavali su se međuprostori istim mateirjalima, povećavali debljinu sloja nanosa i tako pospješili izdizanje tla.

Na takvom jednom prostoru već u trećem vijeku nove ere niklo je naselje. Tada je morska obala bila u blizini sadašnjeg gradskog stadiona. Duboka morska uvala činila je idealnu zaštitu za brodove koji su u to vrijeme ulazili i sidrili se u njoj i obavljali ukrcaj i iskrcaj robe. Da bi se u tom prostoru stvorilo naselje postojali su i uvjeti za život, a to su mnogobrojni izvori pitke vode, ravnica, morska obala i obala potoka Dubračina, lov, ribolov i bogata nalazišta kvalitetne gline. Naselje se protezalo od morske obale i uzvodno od ušća potoka Dubračine prema Vinodolskoj dolini. Nalazi otkriveni bliže morskoj obali otkriveni su na dubini od 1,50 do 2 m ispod razine terena. Dalje uzvodno povećava se debljina sloja nanosa do 11 metara kod mosta Pod Badanj. To potvrđuju mnogo-brojne geološke bušotine i arheološki nalazi.

Godine 1953. započela je intenzivnija izgradnja objekata unutar crikveničkog polja, a prije gradnje vršeni su istražni radovi presjeka bušotina do dubine 10, 15, pa čak i do tvrdog tla 33 i 37 metara. Prva bušenja izvršena su radi regulacije potoka Dubračine, i to po dužini trase. Sve su te bušotine pokazale približno isti sastav tla, i to od krupnog šljunka u većim dubinama do sitnijeg šljunka do 50 cm ispod površine, a sve je bilo izmiješano s glinovitim i laporastima talogom, negdje više a negdje manje.

U toku radova na iskopima temelja obalnih zidova regulacije potoka potvrdili su se nalazi bušotina, a naišlo se i na prve tragove arheoloških nalaza. U donjem toku potoka Dubračine temelji su kopani do dubine 2,5 metra ispod morske razine. Prilikom kopanja temelja na desnoj obali na udaljenosti 50 m od kamenog mosta uzvodno, pronađen je kostur neke nepoznate brodice vrlo primitivne obrade drvenih rebara (korbi) u šljunčanom materijalu, koji je kostur dosizao dubinu do 4 metra ispod morske razine. U gornjem toku kod nogometnog igrališta kod kopanja temelja za obložne obalne zidove pronađen je jedan zid zidan u živom vapnu debljine 50-60 cm, koji je koso sjekao korito potoka, pa se pretpostavlja da je to nekada bila razdjelnica između morske i slatke vode, a sagrađena u davna vremena.

Nakon regulacije potoka Dubračine sagrađen je u crikveničkom polju kao prvi objekat skladište Veletrgovine a iza njega Škola „Vladimir Nazor". Za razliku od ostalih objekata ispod zgrade Osnovne škole na dijelu prema Vinodolskoj ulici naišlo se na dubini od 8 m i dublje na sloj treseta, pa se može pretpostaviti da su bujice donašale i taložile dosta velike količine drveća. Ispod gimnastičke dvorane na dubini od 4 m, naišlo se na sloj vrlo kvalitetne gline debljine 50 cm.

Poslije toga građeni su objekti kao: Robna kuća „Rivijera" zatim zgrade ambulante, stambene zgrade i nova osnovna škola. Svi su ti nalazi slični onima uz potok Dubračine, osim nalaza kod nove osnovne škole, gdje su bušenja vršena do dubine od 15 m, a nalazi su bili sve mekani materijal - otopine lapora i gline. Na terenu Hotela „International"

vršena su bušenja do tvrdog tla, a ono je bilo na dubini od 37 m. Bušotine su pokazale isti geološki sastav mekog materijala nestabilnog za temeljenje.

Vrlo su interesantne bušotine koje su rađene radi izgradnje stupova vijadukta. Bušenje je izvođeno do tvrdog tla do dubine 33 m, a na dubini 7 ml ispod tadašnjeg terena kod jednog i drugog unutranšjeg stupa nađen je talog školjki što je znak da je dugi niz godina bilo more na dubini 4,50-5 m.

Godine 1970. gradio se novi vodovod Crikvenice čija je trasa išla preko nogometnog igrališta. Iskopi su vršeni do dubine 1,80m, a presjek čeličnog cjevovoda iznosio je 55cm. Na dubini iskopanog rova od 1,50 m naišlo se na temelje zidova koji su zidani kamenom u mortu debljine 55 cm. Po dužini rova na više mjesta naišlo se na vezanje zidova pod pravim kutem, a zbog velike dužine nalaza može se zaključiti da je tu nekada bilo gusto naselje i zgrade međusobno povezane u nizu. Ovi su se zidovi prilikom iskopa morali sniziti za oko 30 cm i na njih su položene vodovodne cijevi.

U zimi 1982/1983. godine vršen je iza nogometnog igrališta iskop kanala za odvodnju oborinske vode. Prilikom kopanja rovokopač je na površinu izbacio veću količinu glinenih proizvoda, vrčeva, crijepova i dr. Kako nije bilo moguće da se pristupi pumpanju vode nije se moglo pristupiti istraživanju, ali su u vodi uočeni kameni temelji neke građevine. Rov je iskopan dužine 50 m, a širine 1 m. Ovaj rov je kasnije zatrpan radi gradnje pomoćnog igrališta, a da se nikada nisu vršila daljnja istraživanja, već su obavljene samo površinske pretrage sa manjim kopanjem po iskopanom materijalu.

Pored uporabne keramike rimske provenijencije pronađeno je mnoštov imbreska i tegula s pečatima manufakturnih keramičkih radionica iz Concordioae: ...EL MAX...;...SEX...;...MR..., što ukazuje na postojanje neke građevine na tom prostoru. Nalazi datiraju iz 3-4. stoljeća nove ere iz perioda rimske vladavine na ovom dijelu Jadrana.

U prosjeku sloja moglo se uočiti da je uporabna keramika bila sortirana prema vrsti i kvaliteti. Osim keramike pronađeni su i željezni čavli, komadi olova, ulomak tamne uglačane mase s bakarnim ukrasom, vjerojatno dio ogledala te kuglica od staklene paste. Sve je izmješano sa većom količinom troske i prepečene keramike iskrivljenih oblika. Jedan ornament na komadu vaze identičan je s motivom u keramici muzeja u Ninu.* Svi ovi nalazi navode na zaključak da je na lokalitetu postojala peć za keramiku i skladište. Kako je u to vrijeme ušće Dubračine u more bilo blizu današnjeg nogometnog igrališta, to je vjerojatno uz skladište postojala i izvozna luka. Ako ovo povežemo s činjenicom da Vinodol i danas obiluje kvalitetnom glinom, te da u blizini postoji selo indikativnog naziva, možda ćemo lakše moći pronaći potvrdu navedenih pretpostavki, a također se može očekivati da će se potvrditi kontinuitet keramičke proizvodnje u Vinodolu od prethistorije do danas.

Još jedan nalaz iz 1931. godine sjevernoistočno 50 ml od ovog nalaza, potvrđuje tu činjenicu. Naime, prilikom kopanja bunara za vodu pronađeni su isti takvi predmeti. Ocjenjuje se neophodnim radi boljeg upoznavanja s ta dva lokaliteta izvršiti arheološka iskapanja pod stručnim nadzorom arheologa, a naročito zbog toga što se ovdje radi o velikim količinama predmeta. Prikazi ovog tumačenja su nacrti:

1. Situacioni plan razvoja Crikvenica mjerilo 1:5000. sa ucrtanom morskom obalom u doba Rimljana, zatim linijom obale iz 1850. godine, kao i današnjom obalom. U istom planu označeni su arheološki nalazi 1-12 i prve ulice Crikvenice.

2. Uzdužni presjek terena dolinom Dubračine od morske obale do ispod gradine Pod Badanj. Mjerilo 1:5000 za dužine i 1:200 za visine.

3. Poprečni presjeci terena mjerilo 1:2000 u zoni vijadukta, Vinodolska ulica - škola - Kotorska ulica, te Hotel International - most - crkva.

4. Presjeci terena mjerilo 1:2000 Pod Badanj, kao i presjek terena kod pumpne stanice prvog crikveničkog vodovoda.

5. Situacioni plan iskopina starog naselja u Crikvenici mjerilo 1:1000.

U uzdužnom presjeku vidljivo je da visina terena kod mora počinje sa 1,60 m, kod igrališta stara visina je +2,40, kod starog vodovoda +10,50, a ispod badanjske kule +15,00 m, što je predebeo sloj da bi se u gornjem dijelu mogla vršiti istraživanja. U svim poprečnim presjecima ucrtana je razina mora i označena plavom bojom. Ovi crteži dokazuju do koje dubine prema sjeveru je more oplakivalo obalu. Isto je ucrtana visina današnjeg terena s nanosom materijala iz vinodolske doline koji je nastao procesom taloženja a koji se proces nastavlja i danas.

Da je plovnost ušća Dubračine bila do ispod Gradine Pod Badanj to dokazuje i nalaz u situacionom planu pod brojem 9. Prilikom vršenja istražnih radova za gradnju prvog crikveničkog vodovoda 1892. god. u predjelu Pod Badanja vršen je iskop probnog šahta. Na dubini od 8 m unutar šahte pronađena je jedna željezna karika (anel) za privezivanje čamaca koji je bio učvršćen u kamenu stijenu. Iskop je vršen u šljunčanom materijalu radi pronalaženja vode i kasnije izgradnje glavne cisterne iz koje se u to vrijeme opskrbljivao Hotel Therapia pitkom vodom. U to vrijeme još nije postojala niti Vinodolska ulica, jer je ona sagrađena tek 1904. g.

Vijest da je na tom mjestu pronađena karika za vezivanje čamaca u tako dubokom sloju šljunka pročula se u Crikvenici kao svojevrsna senzacije, jer taj nalaz dokazuje da u željezno doba starog vijeka u blizini moralo postajati neko naselje kao i interes osvajača, naroda koji je u to vrijeme gospodario našom obalom da ovom uvalom dođe u središte Vinodolske doline, koja je bila bogata šumom, poljoprivrednim proizvodima, izvorima pitke vode i divljači.

Vinodolske doline, koja je bila bogata šumom, poljoprivrednim proizvodima, izvorima pitke vode i divljači.

U neposrednoj blizini sagrađena je i stara utvrda Badanj na koti +75 m nadmorske visine, pa s obzirom na sve navedeno, postoji mogućnost da je još neki narod prije Rimljana koristio ovu kotu radi zaštite uvale, možda u nekom drugom obliku utvrde.

Prva naselja na tlu Crikvenice

Seobom naroda i nestankom rimskog carstva na ovom području došlo je do razaranja i nestanka naselja u predjelu crikveničkog polja, a nanosi vode i bujice zatrpale su temelje tog nezaštićenog prostora i o tom naselju ništa se nije znalo do prije nekoliko godina. Dolaskom Slavena počela su se formirati naselja u pozadini i dalje od mora, radi opasnosti od neprijatelja. Tako se formiralo prvo naselje Kotor s dvije crkvice, te Dolac koji je bio vezan s naseljem Kotor. Također je najstariji dio Sopaljske zapadni dio zvan Pod Studenac, gdje se dvije kuće nalaze pod zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika kulture Rijeka. Iza toga pojavljuju se naselja Lončari i dio Ladvića.

Kada se smanjila opasnost, a nakon izgradnje Kaštela, počela su se formirati i prva naselja u blizini. Tako je formirano novo naselje Dvorska s manjom crkvicom u neposrednoj blizini Kaštela. Temelji ove crkvice pronađeni su tek prije četiri godine. Iza toga počelo se formirati naselje oko stare Crkve Sv. Antuna, Gorica, Kamenita, Uska ulica, Ulica P.

Radića, Vrtna, itd. Uz morsku obalu nije bilo kuća, već samo poneko spremište za ribarski pribor.

Osim poljoprivredom narod se počeo baviti i ribarstvom. Ova dva naselja razvijala su se ispočetka odvojeno, jer ih je dijelilo za ono vrijeme još nestabilno crikveničko polje. Kada je 1820. godine sagrađen most i današnja Ulica žrtava fašizma, povezala su se naselja. Crkva Sv. Antuna bila je veličine 17x7 m i pretstavljala je vrijedan kulturno- povijesni spomenik. Ona je porušena 1926. godine. Po tim trim crkvama (crikvama) mjesto je dobilo naziv CRIKVENICA.

Popis arheoloških lokaliteta:

1. Kaštel izgrađen na ušću Dubračine 1395. godine po nalogu kneza Nikole Frankopana. Stari, oštećeni, i novi natpis glasi: PRO FRATRIBUS EREMITIS S.PAULI MARTINUS COMES MCCCXCV
2. Špilja nedaleko Kaštela prohodna je u dužini 30 m. Unutar te špilje pronađene su glinene svjetiljke porijeklom iz rimskog doba.
3. Kostur potopljene brodice na desnoj obali potoka. Polovica rebara pokidana je prilikom kopanja temelja za obalni zid dok je druga polovica ostala ispod sadašnjeg šetališta.
4. Zid koji presjeca korito potoka Dubračina kod nogometnog igrališta. Za vrijeme radova nije se istraživalo dali se on produžava i izvan korita.
5. Zidani temelji naselja unutar sadašnjeg igrališta. Okriveni su samo djelomično uz trasu vodovoda.
6. Nalazi keramike na dva mjesta iza igrališta. Nalazi su samo djelomično otkriveni.
7. Staro naselje Crikvenice Kotor sa crkvicom Sv. Šimuna unutar naselja.
8. Crkvica na brijegu iza Kotora (Sv. Trojica) danas ruševina.
9. Željezna karika (anel) za privezivanje čamaca pronađen prilikom kopanja šahtova za prvi crikvenički vodovod.
10. Stara gradina Badanj - vršena su istraživanja i izrađeni tlocrti zidina. Unutar gradine bila je cisterna za vodu.
11. Stara Crkva Sv. Antuna. Postoji pismeni dokument o jednoj svečanosti održanoj 1770. godine.
12. Crkvica Dvorska bila je sagrađena na početku naselja Dvorska postojao je samo zapis o tome, ali se nije znalo točan položaj. Prilikom gradnje radionice za suvenire naišlo se na temelje te crkvice. U iskopanom materijalu nađeni su komadići stakla i pokidane slike. Kako se nitko nije zato interesirao sve je završilo u smeću.

Zaista je šteta što su mnogobrojni spomenici kulture ostali neotkriveni, a isto tako neki i uništeni. Mnogobrojni vrijedni nalazi ili su nestali ili su uništeni (svjetiljke, slike, keramike itd.).

NASELJE NA UŠĆU DUBRAČINE II. – VI. VIJEK N. E.

MJERILO 1:5000

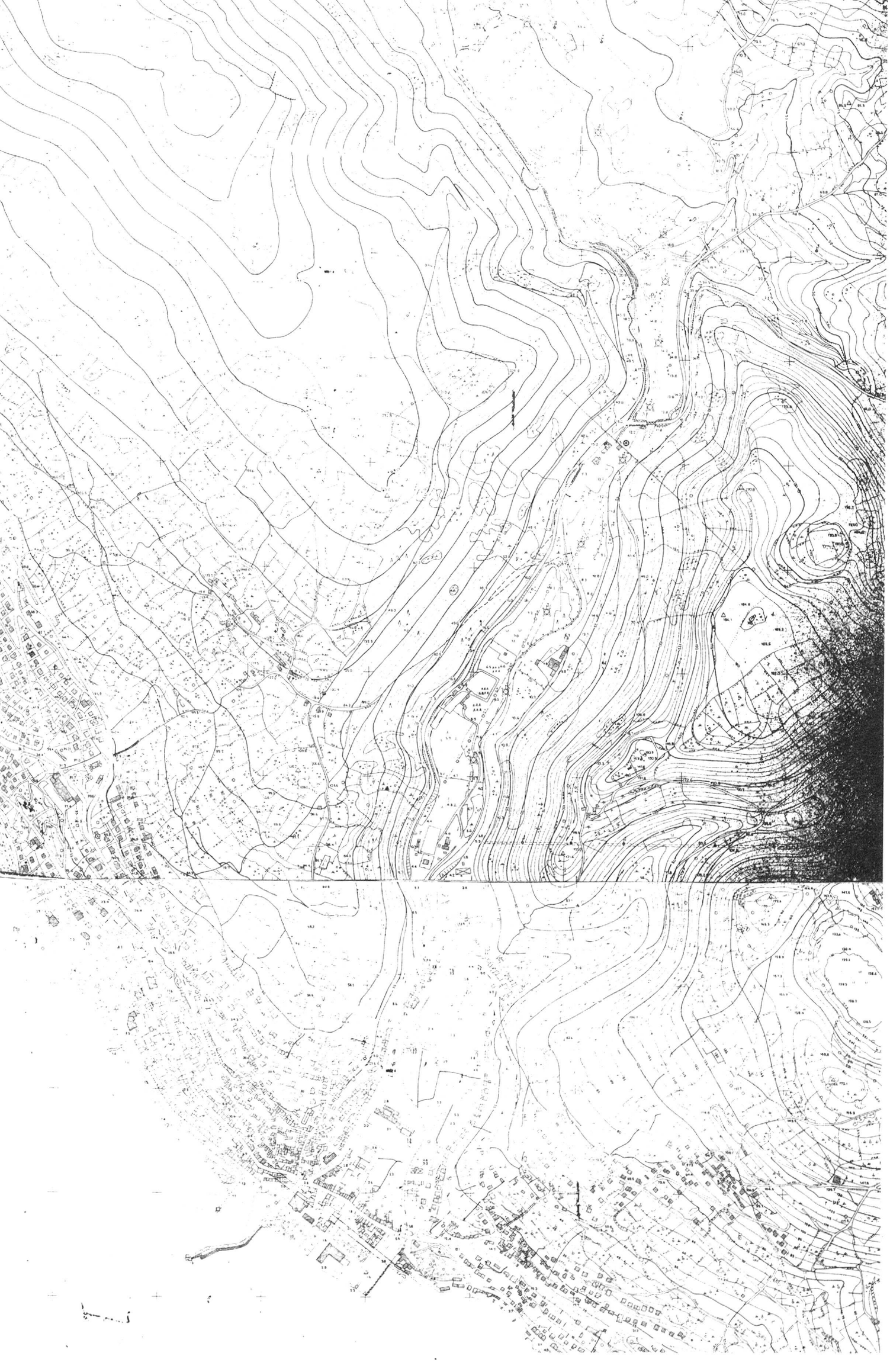

UZDUŽNI PRESJEK TERENA OD MORSKE OBALE DO POD BADANJ DOLINOM DUBRAČINE

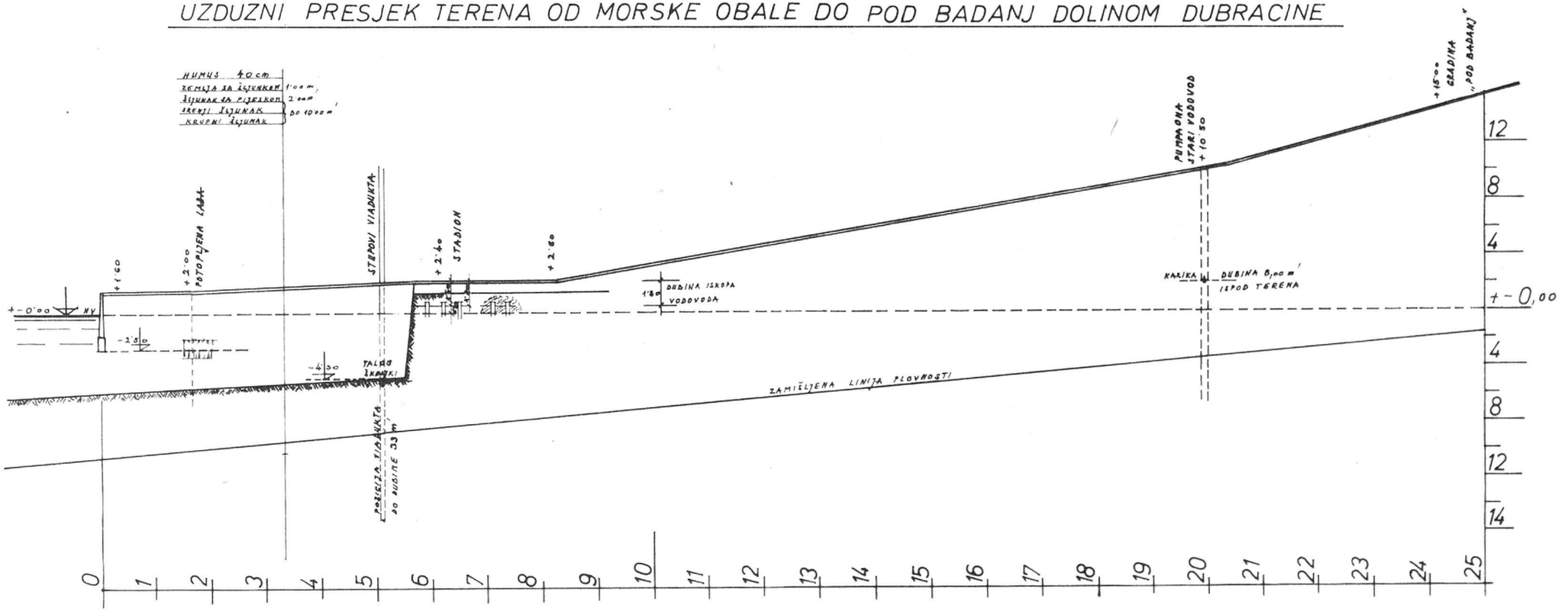

MJERILO DUŽINA 1 : 5000

MJERILO VISINA 1 200

POPREČNI PRESJECI TERENA MJERILO 1:2000

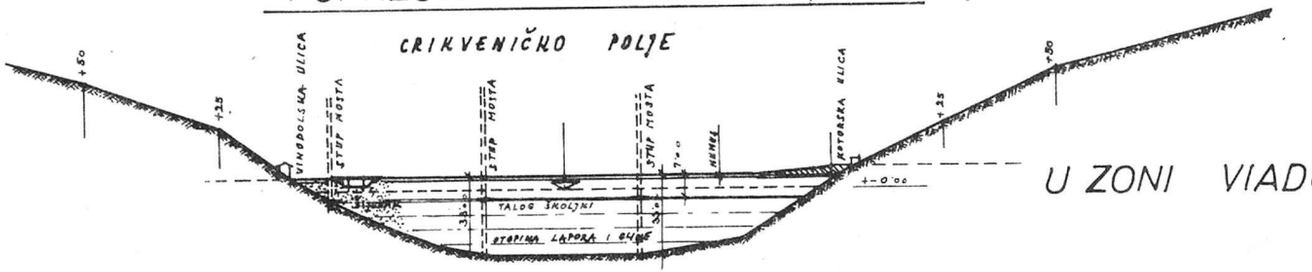

U ZONI VIADUKTA

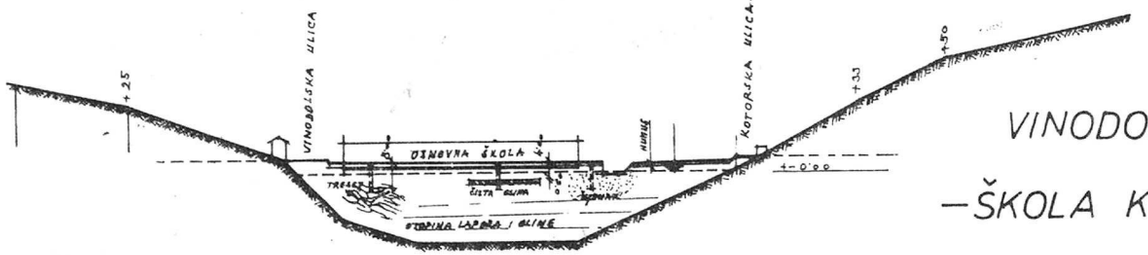

VINODOLSKA ULICA –

– ŠKOLA KOTORSKA ULICA

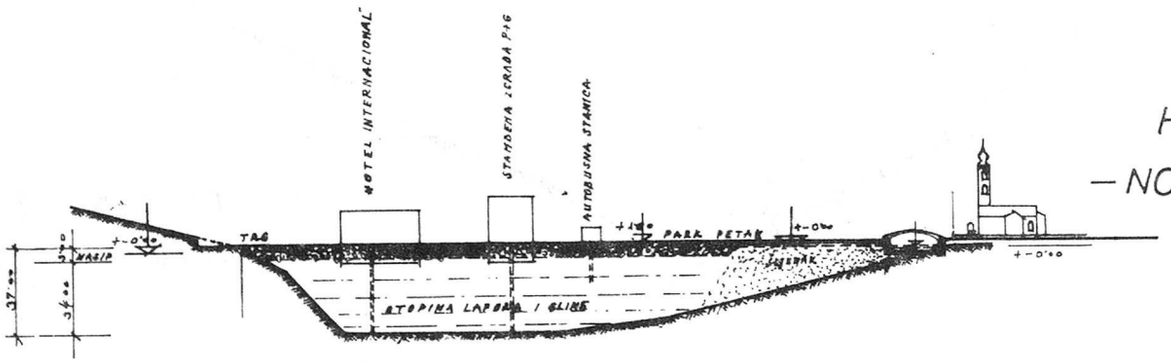

HOTEL INTERNACIONAL —

– NOVI MOST – CRKVA

POPREČNI PRESJECI MJERILO 1:2000

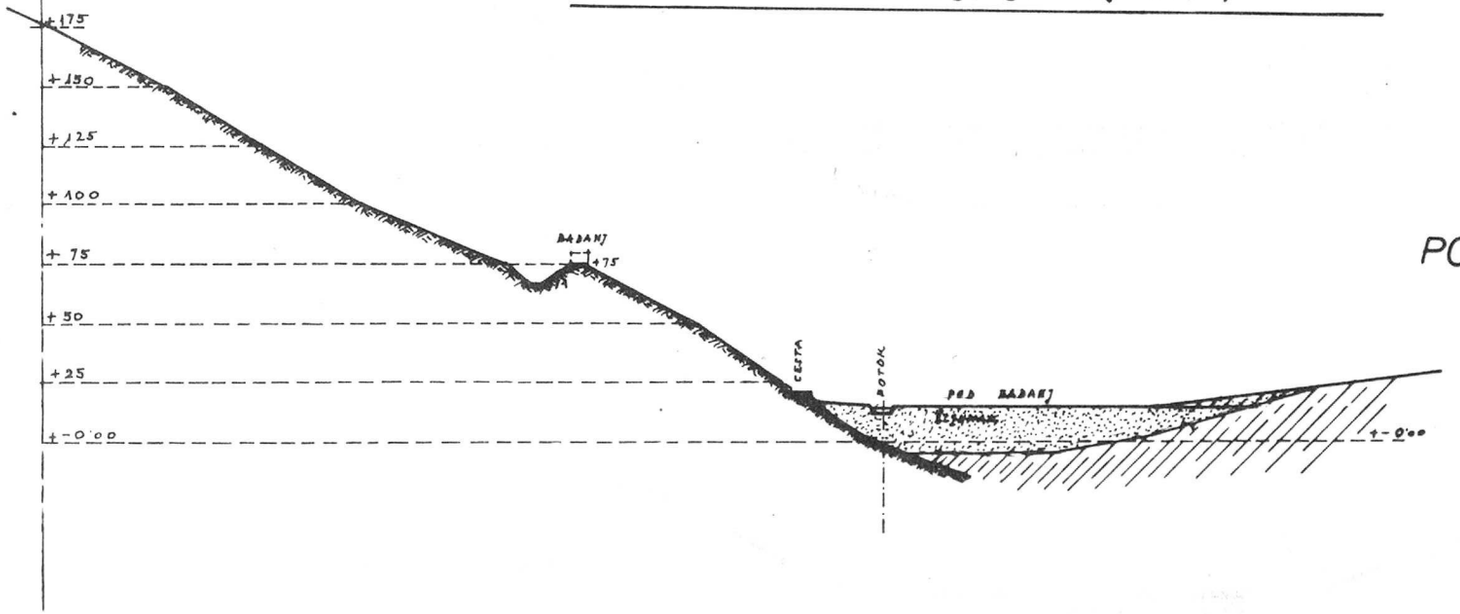

POD BADANJ

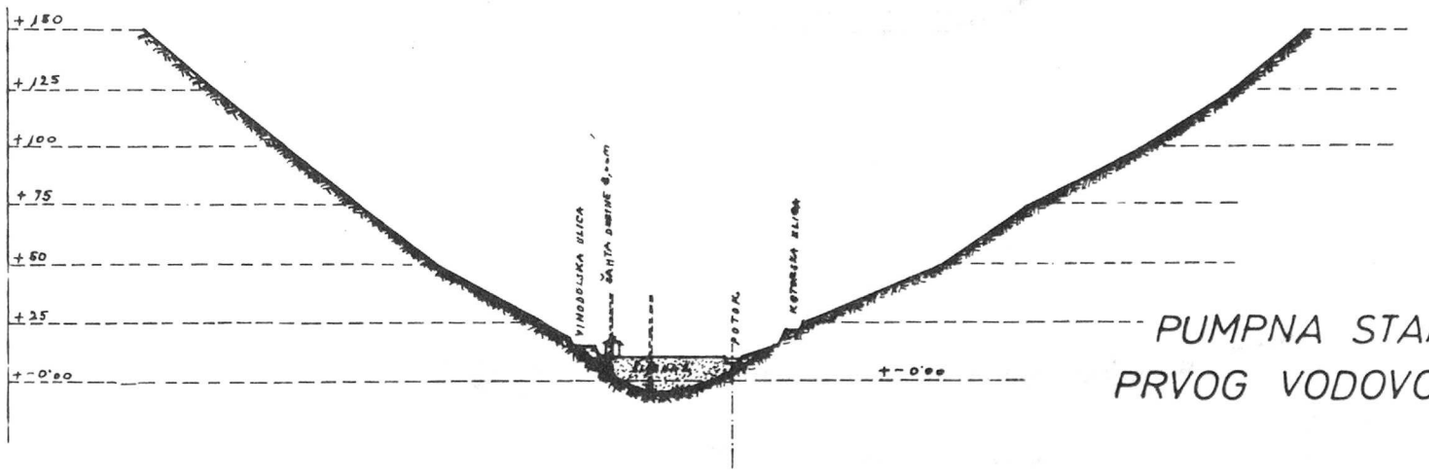

PUMPNA STANICA
PRVOG VODOVODA

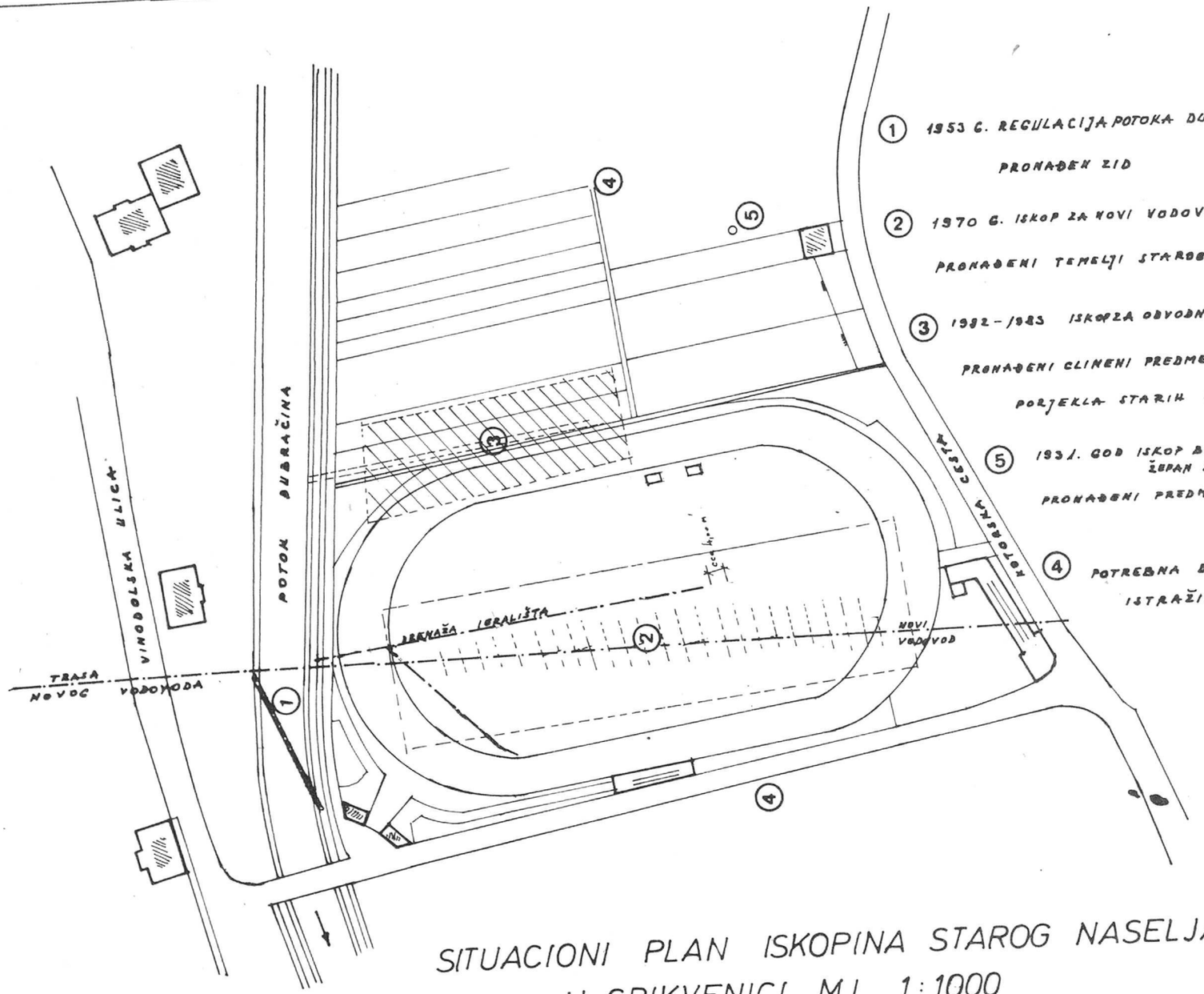

SITUACIONI PLAN ISKOPINA STAROG NASELJA U CRIKVENICI MJ. 1:1000

IZRADIO